İşçi Sağlığı
ve
İş Güvenliği Raporu

SOSYAL HAKLAR DERNEĞİ
EMEKÇİ HAKLARI ÇALIŞMA GRUBU

13.12.18

SHD İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu 2018

İçindekiler

1. Giriş 2
2. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğini Etkileyen Faktörler 3
3. İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistikleri 3
3.1. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Verileri Hakkında 3
3.2. Sigortalılar Hakkında Genel Bilgiler 4
3.3. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları 5
3.4. İş Kazası ve Meslek Hastalıklarındaki Uzun Dönemli Değişimler 6
3.5. İş Kazası Sıklık ve Ağırlık Hızları 7
3.6. İş Cinayetleri 10
3.7. Meslek Hastalığı Sonucu Ölümler 14
4. Uluslararası Karşılaştırmalar 15
5. Değerlendirme ve Öneriler 18

Tablo ve Grafik Listesi

Tablo-1: Türkiye Sosyal Güvenlik Kapsamı, 2010-2017 4
Tablo-2: Türkiye'de Sigortalı Sayıları, 2015-2017 5
Grafik-1: Türkiye'de iş kazası oranı; 1961-2017 6
Tablo-3: İş Kazası Sıklık ve Ağırlık Hızları, 2012 - 2017 7
Tablo-4: SGK verilerine göre Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları, 1995-2017* 8
Tablo-5: Sürekli İş Göremezlik Geliri ve Vazife Malulü Aylığı Bağlananlar ve Alanlar, 2007-2017 9
Tablo-6: İş Kazası sonucu ölen işçilerin (4-1/a) İşkollarına Dağılımı*, 2017 11
Tablo-7: İş Kazası Sonucu Ölen İşçilerin İllere Göre Dağılımı, 2017 12
Grafik-2: En çok ölüm olan illerde ölüm hızları, yüzbin işçide, 2017 12
Tablo-8: İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölümler ve Ölüm Geliri Bağlanan Dosya Sayısı; 2004-2017 13
Tablo-9: Meslek Hastalığı Sonucu Ölen İşçiler İçin Ölüm Geliri Bağlanan Hak Sahipleri, 2013-2017 14
Tablo-10: Meslek Hastalığı Sonucu Ölenlerin Yıl İçinde Ölüm Geliri Bağlanan Dosya Sayısı, 2013-2017 .. 15
Grafik-3: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de İş Kazası Nedeniyle Ölüm Hızı (100.000 çalışanda), 2015-2016 .. 16
Tablo-11: Türkiye'de beklenebilecek meslek hastalığı sonucu ölüm tahminleri, 2017 18

"Bir insan, bir başkasına ölüme yol açan bedensel bir zarar verdiği zaman buna adam öldürme diyoruz; saldırgan, vereceği zararın öldürücü olduğunu önceden biliyorsa o zaman buna cinayet diyoruz. Ama toplum (toplumun egemen gücü, halihazırda sosyal ve siyasal denetimi elinde tutan, o nedenle de bu denetimde pay vermediklerinin durumundan sorumlu olan sınıf), yüzlerce proleteri, çok erken yaşta doğal olmayan bir ölümle yani kılıç ya da kurşunla ölüm gibi zorba yollardan ölümle karşı karşıya geleceği bir konuma koyduğu zaman, toplumun o yaptığı bir bireyin yaptığı gibi ve aynı kesinlikle cinayettir.

Toplum binlerce insanı yaşamın gereklerinden yoksun bıraktığı, içinde yaşayamayacakları konumlara soktuğu –kaçınılmaz sonuç olan ölüm gelinceye dek o koşullarda kalmaya yasanın güçlü eliyle zorladığı– bu binlerce mağdurun yok olacağını bildiği ve gene de bu koşulların sürmesine izin verdiği zaman, toplumun o yaptığı, bir bireyin yaptığı gibi ve aynı kesinlikte cinayettir; örtülü, kasıtlı cinayettir; hiç kimsenin kendisini savunamadığı bir cinayettir; kimse katili görmediği için, mağdurun ölümü doğal göründüğü için cinayet gibi olmayan cinayettir; çünkü suç bir şeyi yapmaktan çok yapmamanın sonucudur. Ama cinayettir.

Şimdi İngiltere'de emekçi örgütlerinin tam bir isabetle ***toplumsal cinayet*** *diye niteledikleri şeyi toplumun her gün, her saat yapageldiğini kanıtlamam gerekiyor. İşçileri, ne sağlıklarını korumalarına ne uzun yaşamalarına elvermeyen koşullar altında tuttuğunu kanıtlamam gerekiyor. O koşulların, işçilerin yaşamsal gücünü yavaş yavaş, ucun ucun tahrip ettiğini ve zamanından önce onları mezara koşturduğunu kanıtlamam gerekiyor. " (****Engels****, 1845)*

1. Giriş

Sosyal güvenlik hakları işçi sınıfı mücadelesiyle kazanılmış önemli haklardan birisidir. Kitlesel işçileşme dalgasının ortaya çıktığı 18. Yüzyıl sonlarından itibaren işçiler bir yandan sömürünün ortadan kaldırılması için mücadele ederken öte yandan daha iyi ücretler, emeklilik hakları, daha kısa çalışma süreleri, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamları için mücadele etmiştir. Avrupa'da ve dünyanın birçok bölgesindeki demokratik haklar işçilerin mücadeleleriyle kazanılmıştır.

Sosyal haklar mücadelesini geliştirme çabasını 10 yılı aşkın zamandır sürdüren Sosyal Haklar Derneği 2018 Ekim ayında gerçekleştirilen 7. Olağan Kongre'de emekçi hakları konusunda aşağıda belirtilen başlıklarda çalışmalar yapılmasını karar altına almıştır:

1) İşçi sağlığı ve iş güvenliği

2) Haftalık çalışma sürelerinin kısaltılması

3) İşsizlik sigortasının kapsamı ve işsizlere faydalarının genişletilmesi

4) Emekçilerin genel hakları

Sosyal Haklar Derneği bu doğrultuda emek ve meslek örgütleri öncülüğünde "Krize Karşı Emeğin Haklarını Savunmak İçin Omuz Omuza" sloganıyla sürdürülen mücadelenin bir bileşeni olmuştur.

Bu rapor işçi sağlığı ve iş güvenliği çalışmalarının parçası olarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de emekçilerin önemli sorunlarından birisi sosyal güvenlik sistemidir. Sermayenin ve iktidarların uzun yıllardır süren saldırısı emeklilik yaşının artmasına, emeklilik maaşlarının düşmesine, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine, iş kazaları ve meslek hastalıklarının tespit ve tazmin edilmemesine

yol açmaktadır. Emekçiler, gelişen bilim ve teknolojinin sağladığı daha sağlıklı ve güvenli, daha kısa çalışma süreleri olanaklarından yararlanamamaktadır.

Bu raporda ülkemizdeki sosyal güvenlik sistemi, özellikle iş kazaları ve meslek hastalıkları boyutlarıyla değerlendirilecektir. Değerlendirmede kullanılan temel kaynak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yayınladığı yıllık istatistiklerdir. Ancak SGK'nın verileri, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin alternatif verileriyle ve uluslararası örneklerle de karşılaştırılarak daha net bir görüntü ortaya çıkarılması hedeflenecektir.

2. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğini Etkileyen Faktörler

İşçi sağlığı ve iş güvenliği sadece işyeri düzeyinde yaşanan teknik veya tıbbi bir mesele değildir. Faktörlerden başlıcaları aşağıda sunulmaktadır:

- Dünya genelindeki eşitsiz ilişkiler nedeniyle tehlikeli ve kirli endüstrilerin nispeten daha yoksul olan bağımlı ülkelere taşınması nedeniyle merkez kapitalist ülkelerde şartlar nispeten iyileşirken bağımlı ülkelerde kötüleşmektedir.
- Bilim ve teknolojideki ilerlemelere eşlik eden uluslararası düzenlemeler ve standartlardaki gelişmelerin etkisiyle bazı ülkelerdeki sağlık ve güvenlik şartlarında nispi iyileşme sağlanabilirken, bazı ülkeler bu olanaklardan yararlanamamaktadır.
- Teknolojideki gelişmelerin etkisiyle dünya genelinde çalışanların giderek daha büyük kısmının tarım ve sanayiden hizmetler sektörüne kayması nedeniyle ölümcül iş kazası ihtimalinin azalmasına karşın meslek hastalığı etkenleri artmaya devam etmektedir.
- Dünya genelinde bağımsız üreticilerin azalarak işçileşmenin artışına yol açan toplumsal/iktisadi şartlar daha fazla insanı tahakküm altında çalışmayla yüzyüze bırakmaktadır.
- Ülkeler düzeyinde işsizliğin ve güvencesiz çalışmaların (örn. taşeronlaşma, geçici çalışma biçimleri, esnek çalışma biçimleri) artması nedeniyle işçilerin bireysel hak arama olanakları zayıflamıştır.
- Çocuk işçiliği devam etmekte ve çocukların sağlığına zarar vermektedir.
- Cinsiyet eşitsizliği kadınların erkek emekçilerden daha da güvencesiz olarak, daha düşük ücretlerle, daha korunmasız şekillerde çalışmak zorunda kalmalarına yol açmaktadır.
- Emekçilerin toplu hak arama olanakları, iktidar ve işveren baskılarıyla sendikaların ve ilerici toplumsal güçlerin zayıflaması nedeniyle, azalmıştır.

3. İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistikleri

3.1. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Verileri Hakkında

Türkiye'de iş kazaları ve meslek hastalıklarının resmi olarak kayıtlarını tutan kurum SGK'dır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na (SSGSS) göre işçiler ve bağımsız çalışanların geçirdiği iş kazası veya meslek hastalıkları olayın olmasından, işveren tarafından öğrenilmesinden veya teşhis konulmasından sonraki 3 iş günü içinde SGK'ya bildirilmek zorundadır. Söz konusu veriler SGK (2007 öncesinde SSK) tarafından yıllık istatistikler olarak yayınlanmaktadır. Verilerin iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından yaş, cinsiyet, işyeri büyüklüğü, meslek, faaliyet alanı gibi birçok açıdan resmi kurumlar ile konunun diğer taraflarına yol gösterici olması beklenmektedir.

SGK her yılın sonuna doğru bir önceki yıl için istatistikler yayınlamaktadır. Yayınlanan veriler işyeri ve sigortalılar, aylık ve gelir alanlar, iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık istatistikleri bölümlerinden oluşmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu 2017 yılına ait istatistiksel verileri 10 Kasım 2018 tarihinde

yayınlamıştır. Türkiye'de kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu (TÜİK 2017 Aralık verilerine göre %33,3), sigortaların eksik ve düşük ücret üzerinden gösterildiği, iş kazaları ve meslek hastalıklarının tespitinde önemli sorunlar olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte SGK istatistiklerinin incelenmesi hem önceki yıllarla bir karşılaştırma olanağı sunmakta, hem de bazı konularda yararlı bilgi sunabilmektedir.

3.2. Sigortalılar Hakkında Genel Bilgiler

Tablo-1: Türkiye Sosyal Güvenlik Kapsamı, 2010-2017

	2010	2015	2016	2017	2016-2017 Değişim (%)
Türkiye Nüfusu (TÜİK ADNKS)	73.722.988	78.741.053	79.814.871	80.810.525	1.2
I- Aktif sigortalılar	16.865.294	20.773.227	21.131.838	22.280.463	5.4
II- Pasif (Aylık alan) sigortalılar - Dosya	8.820.679	10.808.165	11.052.334	11.418.722	3.3
III- Bağımlılar	35.470.436	34.786.174	34.933.242	35.522.389	1.7
IV-Özel sandıklar	341.103	386.572	392.201	406.856	3.7
Sigortalı nüfusun (I+II+III+IV) Türkiye nüfusuna oranı	84%	85,5%	85,5%	87,1%	3.2
Aktif/Pasif oranı	1,91	1,92	1,91	1,95	2,1

***Kaynak**: SGK 2017 İstatistikleri Tablo-1.1*

2017 yılında Türkiye nüfusu %1,2 artarken aktif sigortalıların sayısı bir önceki yıla göre %5,4; zorunlu sigortalıların sayısı ise %6,2 artmıştır. Bu rakamlar 2017 yılındaki istihdam destekleri ve ekonomik büyüme etkisiyle zorunlu sigortalı sayısının nüfus artışından fazla arttığını göstermektedir.

Yaşlılık aylığı (emekli maaşı) alan sigortalıların sayısı 280 bin, malullük aylığı alanların sayısı 2.571, vazife malullerinin sayısı ise 764 kişi artmıştır. Sürekli iş göremezlik geliri alan sigortalı sayısı 2.973 kişi (%4,2) artarak 73 bin kişi olmuştur. 2017 yılı içinde 77 bin sigortalı hayatını kaybetmiştir. Verilere göre Türkiye'de sigortalı nüfusun Türkiye nüfusuna oranı %2 civarında artarak %87,1'e yükselmiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan aylık alan sigortalıların sayısı (pasif sigortalılar) 2017 yılında %3,4 artmıştır. Sigortalı olarak çalışan ve prim ödeyenler ile sigorta kurumundan aylık ve gelir alanların oranını gösteren aktif/pasif oranı giderek yükselmektedir. Aktif/pasif oranı bir önceki yıla göre bir miktar artışla 1,95 olmuştur. SGK verilerine göre 2002 yılında 2,04 olan aktif/pasif oranı 2009 yılına kadar düşerek 1,78'e indikten sonra kısmi bir yükselme eğilimine girmiş ve 2017 yılında 1,95 olmuştur. Emeklilik yaşı ve emeklilik için gerekli sigorta sürelerinin artırılmış olmasının etkilerinin görülmesiyle birlikte aktif-pasif oranındaki düşme durmuş ve yukarı yönlü hale gelmiştir. Aktif-pasif oranının en yüksek olduğu sigortalı kesimi 2,33 oranıyla işçiler iken, kamu çalışanlarında bu oran 1,52 ve bağımsız çalışanlarda ise 1,21 olarak hesaplanmıştır.

5510 sayılı SSGSS Yasası sigortalıları 3 kategoride sınıflandırmaktadır. Söz konusu kategorilerden 4-1/a maddesi kapsamında yer alanlar esas olarak 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi şekilde çalışan ve yasada "işçi" olarak tanımlanan emekçilerdir. 4-1/c maddesi kapsamında yer alanlar ise esas olarak 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'na tabi şekilde çalışan kamu çalışanlarıdır (memurlar). Biz bu iki grubu, her iki grup içinde de "işçi sınıfı" içinde değerlendirilemeyecek olan kesimler (üst düzey ücretli yöneticiler, muvazzaf askerler vd.) bulunmakla birlikte, "işçi sınıfı" veya "ücretli emekçiler" olarak tanımlayacağız. Üçüncü grup ise 4-1/b kapsamında yer alan bağımsız çalışan kişiler ve işverenlerden oluşan gruptur.

Tablo-2: Türkiye'de Sigortalı Sayıları, 2015-2017

5510 Kapsam	Adlandırma*	2015		2016		2017	
		Aktif	Zorunlu	Aktif	Zorunlu	Aktif	Zorunlu
4-1/a	İşçi	14.802.222	13.713.717	15.355.158	13.415.843	16.369.073	14.477.817
4-1/c	Kamu çalışanı	3.032.971	3.031.979	2.982.548	2.981.646	2.987.396	2.986.088
4-1/b	Bağımsız	2.938.034	2.021.157	2.794.132	1.969.805	2.923.994	2.047.268
Toplam		20.773.227	18.766.853	21.131.838	18.367.294	22.280.463	19.511.173

Kaynak: *SGK 2017 İstatistikleri Tablo 1.2, Tablo 1.4, Tablo 1.6. * Adlandırma: Tanımların anlaşılabilirliğini artırmak için ilgili kapsamın ana kesimine bağlı olarak adlandırma bizim tarafımızdan yapılmıştır.*

2017 yılında aktif sigortalı olanların %73,4'ü işçi, %13,4'ü kamu çalışanı olmak üzere %86,9'u ücretli emekçidir. Zorunlu sigorta kapsamında olan 17 milyon 463 bin sigortalı ücretli emekçi içinde kadın emekçilerin sayısı 5 milyon 173 bin kişidir (%30).

3.3. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları

SSGSS Yasası'nda iş kazası ve meslek hastalığı kapsamı işçiler ve bağımsız çalışanları kapsamakta, kamu çalışanlarını ise dışarıda bırakmaktadır. Kamu çalışanlarının işlerinden kaynaklı sağlık sorunlarının bir bölümü vazife malullüğü olarak değerlendirilmektedir.

SSGSS Yasası'na göre iş kazası ve meslek hastalığı kapsamında işçilerle birlikte bağımsız çalışanlar da bulunmakla birlikte geçen yıllarda yalnızca işçilere dair veriler yayınlanmaktaydı. SGK'nın 2017 yılı verilerinde, önceki yıllardakinden farklı olarak, bağımsız çalışanların geçirdiği iş kazası ve meslek hastalıkları bilgilerine de yer verilmiştir.

SGK'nın sunduğu istatistiklerde yıl içinde iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle sürekli iş göremez hale gelenler ve ölenlerin sayısı ile aynı nedenlerle sürekli iş göremezlik geliri ve ölüm geliri bağlananların sayıları arasında tutarsızlık bulunmaktadır. Bu tutarsızlık raporun ilerleyen bölümlerinde verilerle gösterilecektir.

Verilere göre 2017 yılında iş kazası sonucu ölen sigortalı işçi (5510 Md. 4-1/a kapsamı) sayısı 1.604'ü erkek, 29'u kadın olmak üzere 1.633 kişidir. Verilere göre meslek hastalığı sonucu ölen sigortalı işçi ise yoktur. Bağımsız çalışanlardan ise (5510 Md. 4-1/b) 3 erkek sigortalının iş kazası sonucunda hayatını kaybettiği, meslek hastalığından ölümün ise olmadığı verisi bulunmaktadır. Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde SGK verilerine göre 2017 yılı içinde 1.636 kişinin SSGSS kapsamında bildirimi yapılan iş kazaları sonucunda öldüğü görülmektedir. Ancak Türkiye'de konuyla ilgili herkes; sigortasız ve kaçak çalışmalar, tespit edilmeyen meslek hastalıkları, bildirilmeyen iş kazaları vb. nedenlerden dolayı gerçek sayının çok daha fazla olduğunu bilmektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi (2018), sahip olduğu sınırlı veri toplama olanaklarıyla, 2017 yılında en az 2006 iş cinayeti tespit etmiştir[1].

[1] *İSİG Meclisi'nin iş cinayeti verileri hem iş kazalarını, hem de meslek hastalıklarını içermekle birlikte 2017'de tespit edilebilen meslek hastalığı sonucu ölüm 4 kişidir (İSİG Meclisi, 2017 İş Cinayetleri Raporu, s. 8). İSİG Meclisi yalnızca ölümleri raporlamaktadır. SGK ile İSİG Meclisi'nin iş kazası tanımı farklıdır. İSİG Meclisi verileri kamu çalışanlarını ve bağımsız çalışanları, sigortasız çalışanları da kapsamaktadır. SGK istatistiklerinde ilk defa bu yıl bağımsız çalışanların iş kazası ve meslek*

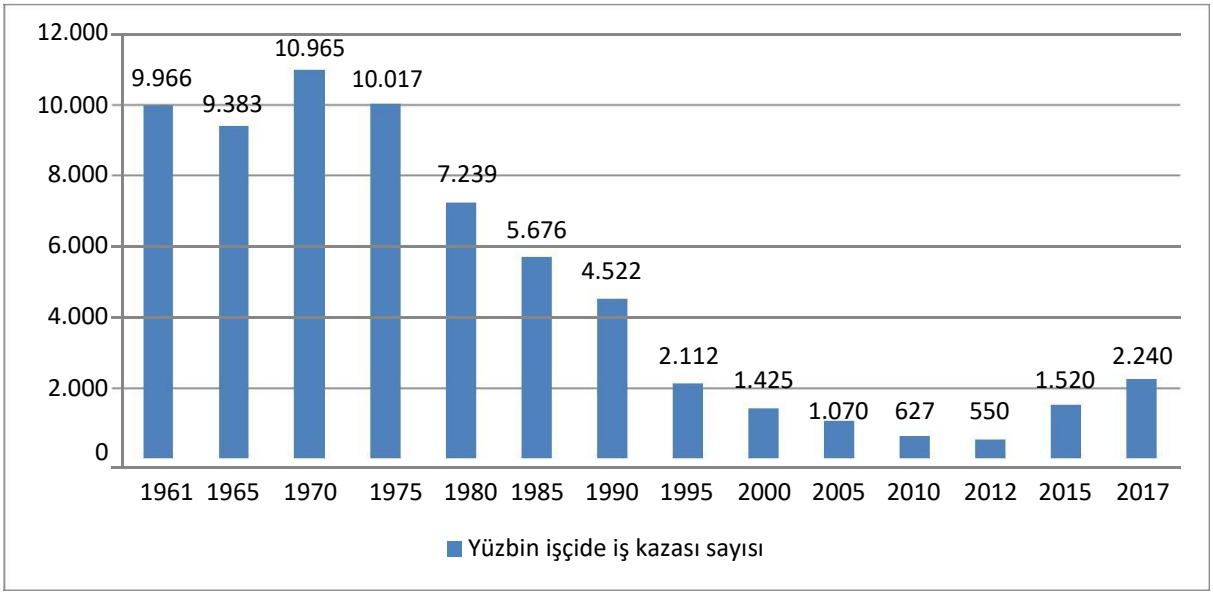
Raporumuzun sonraki bölümlerinde genel olarak işçilerin (4-1/a kapsamı) verileri üzerinde durulacaktır. Bunun bir nedeni bağımsız çalışanlara ilişkin verilerin çok zayıf olması, diğer nedeni ise geçmiş yıllarla karşılaştırmanın mümkün olmasıdır.

3.4. Uzun Dönemli Değişimler

Ülkemizde SGK (öncesinde SSK) verileri sağlıklı olmadığından dolayı uzun dönemli karşılaştırmalar yapmak yeterince sağlıklı sonuçlar vermeme riski taşımaktadır. Ancak, alternatif veri kaynakları yeterli olmadığı için, erişilen verileri aktarmakta yarar bulunmaktadır.

Grafik-1'de aktarılan verilere göre Türkiye'de 1691-1975 döneminde yüzbin işçide iş kazası oranı 10 bin civarında seyretmektedir. Yani her 10 işçiden birisinin iş kazası geçirdiği kayıtlara geçmektedir. 1980'e gelindiğinde ise iş kazalarında hızlı bir azalma eğilimi görülerek 1995'te 2.112'ye, 2012'de ise 550'ye düşmüştür. Ancak 2013 yılından itibaren sunulan verilerin değişmesi ve getirilen düzenlemelerle iş kazası bildirimi sayısı artarak yüzbin kişide 2.240'a yükselmiştir.

Grafik-1: Türkiye'de iş kazası oranı; 1961-2017

Kaynak: 1965-2010 dönemi verileri *R. Güven. 2012. Dünyada ve Ülkemizde Meslek Hastalıkları. s. 11. 2012-2017 verileri SGK istatistiklerinden alınmıştır.*

Ülkedeki toplumsal, ekonomik, siyasal değişiklikler işçi sağlığı ve iş güvenliği koşullarını etkilemektedir. Uzun vadede iş kazaları oranlarının azalma eğiliminde olması beklenen bir durumdur. Ancak grafikte görülen değişimlerin ülkedeki siyasal/toplumsal iklim, işçi sınıfının örgütlülük düzeyi, sigorta kapsamındaki işçi sayısı, teknolojideki değişim gibi olgularla bağını, bizim bu çalışma için eriştiğimiz verilerle, kurmak mümkün değildir.

hastalıklarına yer verilmiştir. Yine SGK'nın iş kazası olarak kabul etmediği ancak emek örgütlerinin yapılan işin bir parçası olarak değerlendirdikleri çeşitli olaylar da İSİG Meclisi verilerinde yer almaktadır.

3.5. İş Kazası Sıklık ve Ağırlık Hızları

2012-2017 dönemi için iş kazası sıklık ve ağırlık hızları Tablo-3'te sunulmaktadır. 2013 verileri öncesinde SGK'nın veri derleme ve yayınlama yöntemi farklı olduğu için 2012 yılının iş kazası geçiren sigortalı sayılarıyla buna bağlı olarak yapılan hesaplamalar değerlendirmede göz önüne alınmayacaktır. Ancak veri sunma yönteminin değişmesiyle yaşanılan değişimin görülebilmesi için tabloda 2012 yılına da yer verilmiştir.

2012-2017 döneminde iş kazası sıklık ve ağırlık hızlarının verildiği tablodaki veriler genel olarak bozulmuş görünmektedir. 1 milyon iş saatinde iş kazası sıklık hızı 2013 yılında 5,88 iken 2017'de 9,94'e yükselmiştir. İş kazası ağırlık hızı da aynı dönemde 507 günden 973 güne çıkmıştır. Genel olarak iş kazası sonucu ölümlerin azalması, iş kazası sıklık ve ağırlık hızı gibi verilerin yıldan yıla iyileşmesi beklenmelidir. İSİG Meclisi'nin derlediği iş cinayeti verileri de işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından iyileşme bir yana bozulmanın sürdüğünü göstermektedir.

Tablo-3: İş Kazası Sıklık ve Ağırlık Hızları, 2012 - 2017

Kategori		2012*	2013	2014	2015	2016	2017
İş kazası geçiren sigortalı sayısı		74.871	191.389	221.366	241.547	286.068	359.653
Yıllık toplam prim tahakkuk eden gün sayısı (x1.000)		3.855.795	4.069.832	4.248.428	4.462.091	4.524.502	4.524.384
İş kazası sıklık hızı	1.000.000 iş saati	2,43	5,88	6,51	6,77	7,9	9,94
	100 kişide	0,55	1,32	1,47	1,52	1,78	2,24
Geçici iş göremezlik süresi (gün)		1.647.127	2.357.505	2.065.962	2.992.070	3.453.702	3.996.873
Sürekli işgöremezlik derece toplamı		66.039	52.825	42.857	103.833	134.403	252.916
Ölüm vaka sayısı		744	1.360	1.626	1.252	1.405	1.633
İş kazası ağırlık hızı	Gün	395	507	514	565	665	973
	Saat	0,32	0,41	0,41	0,45	0,53	0,778
İş Cinayetleri (İSİG Meclisi)		*878*	*1.235*	*1.886*	*1.730*	*1.970*	*2.006*

***Kaynak**: Son satırın dışındaki veriler SGK 2012, 2013, 2014, 2015 2016, 2017 istatistikleri. Son satır İSİG Meclisi raporları.*

***Not**: 2012 yılı verilerinde incelemesi tamamlanan kaza sayıları yer alırken sonraki yıllarda, yıl içinde bildirilen iş kazası sayıları yer aldığı için 2012 yılı verilerinin bir kısmı sonraki verilerle süreklilik göstermemektedir.*

Kaza gibi ani gelişen olaylarda ölüm olaylarının saklanması, olayın adli kurumlara yansıması nedeniyle, imkansız değilse de, yaralanmalara göre daha zordur. Bu nedenle verilerin sağlıksız olduğu Türkiye gibi bir ülkede, iş kazası sonucu ölüm vakası sayısını baz almak daha gerçekçidir. Ancak iş kazası nedeniyle ölümlerde azalma değil artış bulunmaktadır. Meslek hastalıklarında ise SGK'nın ham verilerinde görülen azalma meslek hastalıklarının azaldığını değil sistem tarafından tespit ve tazmin edilmediğini göstermektedir. Bu durum 2009-2013 yıllarını kapsayan Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi'nde de belirtilmiştir. Belgede "*yüzbin işçide iş kazası oranının %20 azaltılması*" yanında "*beklenen ancak tespit edilememiş meslek hastalığı vaka sayısı tespitinin %500 artırılması*" dönem

hedefi olarak belirtilmiştir (ÇSGB, 2009, s. 150). Ancak bu hedefin konulduğu 2009 yılında SGK'nın ham verilerinde yer alan meslek hastalığı sayısı 429 iken, 8 yıl sonra, 2017 yılında tespit edilen meslek hastalığı sayısı 691'dir. Yani tespit konusunda hiçbir ilerleme olmamıştır.

Tablo-4: SGK verilerine göre Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları, 1995-2017*

Yıllar	Meslek hastalığı sayısı	Meslek hastalığı sebebiyle ölüm sayısı	İş kazası sebebiyle ölüm sayısı	İK ve MH sonucu ölüm sayısı
1995	975	121	798	919
1996	1.115	196	1.296	1.492
1997	1.055	191	1.282	1.473
1998	1.400	158	1.094	1.252
1999	1.025	168	1.165	1.333
2000	803	6	1.167	1.173
2001	883	6	1.002	1.008
2002	601	6	872	878
2003	440	1	810	811
2004	384	2	841	843
2005	519	24	1.072	1.096
2006	574	9	1.592	1.601
2007	1.208	1	1.043	1.044
2008	539	1	865	866
2009	429	0	1.171	1.171
2010	533	10	1.444	1.454
2011	697	10	1.700	1.710
2012	395	1	744	745
2013	371	0	1360	1.360
2014	494	0	1626	1.626
2015	510	0	1252	1252
2016	597	0	1405	1405
2017	691	0	1633	1633

***Kaynak**: 1)1995-2010 yılları: ÇSGB. 2012. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. Ankara. s. 35.*
2) 2011 ve sonraki yıllar ilgili yılın SGK istatistikleri

**) Veriler 5510 Md. 4-1/a kapsamındaki sigortalıları (işçileri) kapsamaktadır. Bağımsız çalışanlar bu tabloya dahil edilmemiştir. 2017 yılında bağımsız çalışanlar için yayınlanan verilere göre 3 kişi iş kazalarında ölmüştür. 2017 yılında SSGSS kapsamında iş kazası sonucu ölüm toplam sayısı 1.636 kişidir.*

Tablo-4'te 1995 sonrası verileri meslek hastalıklarının tespit edilmesindeki sorunlara ilişkin ipuçları vermektedir. Veriler meslek hastalıklarının tespit edilmesi konusunda 1990'lı yıllara göre gerileme olduğunu göstermektedir. 1995-1999 döneminde yıllık olarak ortalama 167 meslek hastalığı sebebiyle ölüm tespit edilmiştir. 2000 yılında meslek hastalığı tespiti sayısı önceki yıla göre %20 azalırken ölüm tespiti sayısı birdenbire 6'ya düşmüş ve sonraki yıllarda bu seviyelerde sürmüştür. 6331 sayılı İSG sayısının yayınlandığı 2012 yılından sonra ise istatistiğe yansıyan meslek hastalığı tespitleri 0'a düşmüştür. Türkiye'deki çalışma ortamında ve sağlık sisteminde olağanüstü bir iyileşme olmadığına göre

bu veriler 2000 yılından itibaren meslek hastalığı sonucu ölümlerin bilinçli ve sistematik olarak tespit edilmediğini göstermektedir.

Tablo-5: Sürekli İş Göremezlik Geliri ve Vazife Malulü Aylığı Bağlananlar ve Alanlar, 2007-2017

Yıllar	Sürekli İş Göremezlik Geliri (İşçiler)		Vazife Malulü (Kamu Çalışanları)	
	Yıl içinde sürekli iş göremezlik geliri bağlananlar	Sürekli iş göremezlik geliri alanlar	Yıl içinde vazife malulü aylığı bağlananlar	Vazife malulü aylığı alanlar
2007	1.956	56.105	51	9.239
2008	1.682	56.668	23	6.401
2009	1.885	57.422	21	6.543
2010	2.085	58.496	34	6.608
2011	2.216	58.966	35	6.711
2012	2.213	60.612	44	6.858
2013	1.694	61.403	61	6.921
2014	1.509	62.097	145	11.536
2015	3.596	65.361	182	11.939
2016	4.642	69.924	181	12.170
2017	4.226	72.831	632	12.934
2007-2017 Toplam	**27.704**	**--**	**1.409**	**--**
11 Yıllık Ortalama	*2.518*	--	*128*	--

***Kaynak**: SGK 2017 İstatistikleri Tablo 2.9, Tablo 2.10, Tablo 2.48 ve Tablo 2.49*

İş kazaları ve meslek hastalıkları hangi boyutta yaşanırsa yaşansın maruz kalan kişi için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Öte yandan sürekli iş göremezlik durumu daha da ağır sonuçlar üreten vakalardır. Tablo-5'te 2007-2017 yılları arasında işçilere bağlanan sürekli iş göremezlik geliri ve kamu çalışanlarına bağlanan vazife malullüğü aylığı sayıları hakkında veriler bulunmaktadır[2].

2017 yılında işçilerden 3.987'si iş kazası ve 239'u meslek hastalığı sonucunda olmak üzere toplam 4.226 kişiye sürekli iş göremezlik geliri bağlanmıştır. Geçmişten beri gelen birikimli sayılara bakıldığında ise 2017 yılı itibariyle 68 bin'i iş kazası, 4 bin 800'ü meslek hastalığı nedeniyle olmak üzere 72 bin 800 kişiye sürekli iş göremezlik geliri bağlı olduğu görülmektedir. 2007-2017 döneminde yılda ortalama 2 bin 500'ün üstünde sürekli iş göremezlik geliri bağlanmıştır. Sürekli iş göremezlik geliri bağlananların sayısı son 3 yılda önemli artış göstermiştir.

Yukarıda da söz edildiği gibi 5510 sayılı SSGSS Yasası'nda kamu çalışanlarının yaptıkları işten kaynaklanan nedenlerle geçirdiği kazalar ve yaşadığı sağlık sorunları iş kazası ve meslek hastalığı olarak değerlendirilmediği için SGK istatistiklerinde de söz konusu veriler arasında yer almamaktadır. Ancak, kamu çalışanları, yaptıkları iş nedeniyle çalışma gücünün en az %60'ını veya vazifelerini yapamayacak

---

[2] *Sürekli iş göremezlik geliri ve ölüm geliri, 5510 sayılı SSGSS yasasına göre, yalnızca işçiler ile bağımsız çalışanları kapsayan, iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda yapılan ödemelerdir. Sürekli iş göremezlik geliri, iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az %10 oranında kaybettiği SGK tarafından tespit edilen işçiler ve bağımsız çalışan sigortalılara yapılan bir ödeme türüdür. SSGSS Kanunu kamu çalışanlarının işle ilgili olarak geçirdiği kaza ve sağlık sorunlarını iş kazası veya meslek hastalığı saymayıp "vazife malullüğü" olarak değerlendirmektedir. Malûllük aylığı ise meslek hastalığı ve iş kazası yanında, diğer nedenlerle de ortaya çıkan ve çalışanın mesleğini yapmasını önemli ölçüde sınırlandıran sağlık sorunlarında ödenmektedir. Malûllük aylığı işçiler ve bağımsız çalışanlar yanında kamu çalışanlarını da kapsamaktadır.*

şekilde meslekte kazanma gücünü kaybettiği SGK'nın ilgili birimi tarafından tespit edilmesi durumunda, vazife malûlü sayılmaktadırlar. Savaş ve çatışmalar nedeniyle malûliyeti yaşayan kamu çalışanları da (uzman ve sözleşmeli erbaş ve erler ile astsubay ve subaylar) bu kapsamda yer almaktadırlar. Ancak biz bu sayıları ayrıştıracak verilere sahip değiliz.

Tablo-5'e göre 2007 yılı sonrasında vazife malûlü aylığı bağlananların sayısı giderek artma eğilimindedir ve 2017 yılında 632 kişiye yükselmiştir. 2007-2017 yılları arasında her yıl ortalama 128 kişiye vazife malûlü aylığı bağlanmaktadır. Kamu çalışanlarına ilişkin olarak SGK'nın sunduğu verilerden iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü %60'tan daha az kaybedenlerin sayısıyla, ölen kamu çalışanlarına ilişkin bilgi sağlanamamaktadır. Ancak, bu veriler 2017 yılında en az 632 kamu çalışanının çalışma gücünün en az %60'ını kaybetmesine neden olacak şekilde işle ilgili kaza veya hastalık geçirdiğini göstermektedir.

3.6. İş Cinayetleri

Bu bölümde resmi kayıtlarda iş kazası ve meslek hastalığı olarak tanımlanan iş cinayetleri üzerinde durulacaktır. Ancak, SGK kayıtlarında meslek hastalıkları sonucu ölümlerin üstü örtüldüğü için yalnızca iş kazaları hakkında bazı bilgiler bulunabilmektedir.

İş cinayetleri işkolları açısından değerlendirildiğinde ilk sırada 587 kişinin hayatını kaybettiği inşaat işkolunun bulunduğu görülmektedir. SGK tarafından kayıt altına alınan tüm ölümlerin %36'sı inşaat işkolunda meydana gelmiştir. Ardından taşımacılık (%14), ticaret-büro-eğitim-güzel sanatlar işkolu (%10), metal işkolu (%7,6), madencilik ve taş ocakları işkolu (%5,3) gelmektedir (Tablo-6).

Yüzbin kişide ölüm hızı 44,9 ile en fazla madencilik ve taş ocakları işkolundadır. Ölüm hızlarının en yüksek olduğu diğer işkolları sırasıyla inşaat, çimento-toprak-cam ve taşımacılık işkollarıdır. İşkollarında çalışan işçi sayılarıyla hesaplanan ortalama ölüm hızı 11,8 olarak görülmektedir. Bu verilere göre en düşük ölüm hızı yüzbinde 0,7 ile banka-finans-sigorta işkolundadır. Diğer görece düşük işkolları ise sağlık-sosyal hizmetler, dokuma-hazır giyim-deri, basın-yayın-gazetecilik, ticaret-büro-eğitim-güzel sanatlar ve iletişim işkollarıdır.

Tablo-6: İş Kazası sonucu ölen işçilerin (4-1/a) İşkollarına Dağılımı*, 2017

No	İşkolu Adı	İş kazası sonucu ölümler	2018 Ocak işkolu sayıları	100.000 işçide ölüm hızı
13	İnşaat	587	1.747.228	33,6
15	Taşımacılık	233	777.741	30,0
10	Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar	162	3.477.748	4,7
12	Metal	124	1.553.106	8,0
3	Madencilik ve Taş Ocakları	86	191.538	44,9
20	Genel İşler	69	1.046.832	6,6
11	Çimento, Toprak ve Cam	58	173.550	33,4
18	Konaklama ve Eğlence İşleri	47	861.471	5,5
2	Gıda Sanayi	41	571.080	7,2
16	Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye ve Antrepoculuk	33	168.839	19,5
5	Dokuma, Hazır Giyim ve Deri	32	1.040.213	3,1
1	Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	31	151.358	20,5
14	Enerji	30	253.841	11,8
4	Petrol, Kimya, Lastik, Plastik ve İlaç	28	482.142	5,8
6	Ağaç ve Kağıt	27	241.878	11,2
19	Savunma ve Güvenlik	21	295.701	7,1
17	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	12	382.685	3,1
8	Basın, Yayın ve Gazetecilik	4	92.159	4,3
7	İletişim	3	61.660	4,9
9	Banka, Finans ve Sigorta	2	291.426	0,7
-	İşkolu tespit edilemeyenler	3	--	
	TOPLAM	**1.633**	**13.844.196**	**11,8**

Kaynak: *SGK 2017 Tablo 3.2 (4.a) ve İşkolları Yönetmeliği'nden yararlanılarak oluşturulmuştur. 2018 Ocak işkolu sayıları 6356 sayılı Sendikalar ve TİS Kanunu Gereğince yayınlanan 2018 Ocak ayı istatistiklerinden alınmıştır. Bu veriler 2017 yılsonu itibariyle işkollarında çalışanların sayısını gösterdiği için küçük sapmalarla 2017 yılı için fikir verebilirler.*

***: SGK iş kazası verileri 4'lü NACE kodlarına kadar izlenebilmektedir. İşkolları Yönetmeliği ise bazı faaliyet alanlarını 6'lı sınıflamaya göre vermiştir. Bu tabloda amaç işkollarını yaklaşık olarak sınıflamak olduğu için bazı faaliyet alanlarında ölümlerin tamamı en çok ölüm olayının olduğu işkoluna dahil edilmiş, ayrıştırmanın mümkün göründüğü alanlarda ise ayrıştırma yapılmıştır.*

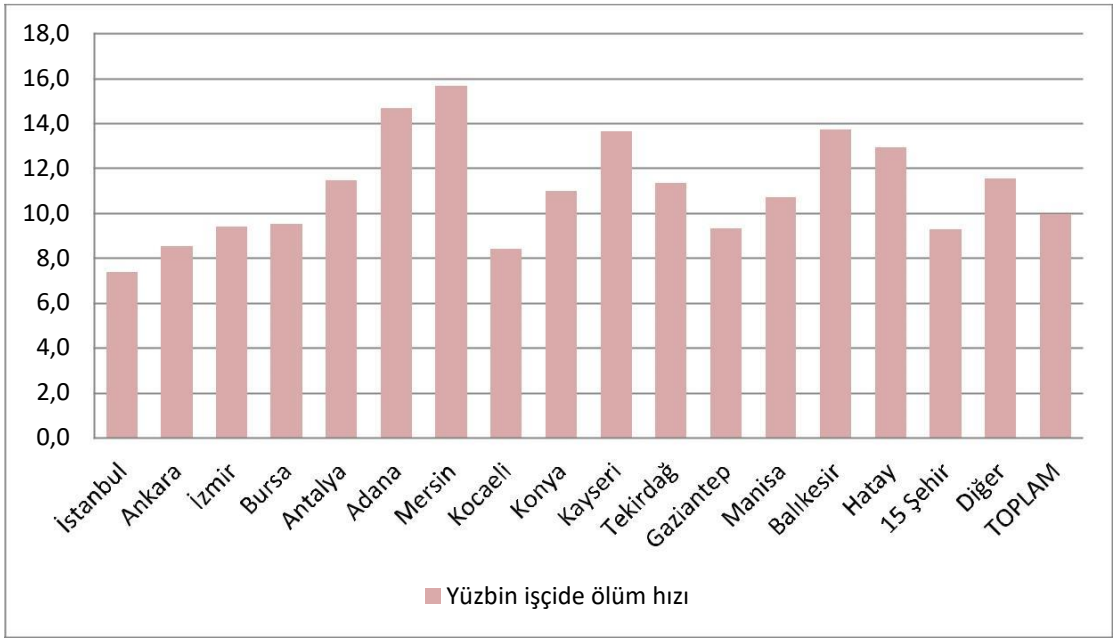
Tablo-7: İş Kazası Sonucu Ölen İşçilerin İllere Göre Dağılımı, 2017

Sıra	İller	İş kazası sonucu ölen işçi sayısı	İldeki işçi sayısı (4-1/a kapsamı)	Yüzbin işçide ölüm hızı
1	İstanbul	330	4.462.970	7,4
2	Ankara	116	1.358.882	8,5
3	İzmir	95	1.008.272	9,4
4	Bursa	73	767.551	9,5
5	Antalya	58	506.868	11,4
6	Adana	55	374.778	14,7
7	Mersin	48	306.001	15,7
8	Kocaeli	46	546.844	8,4
9	Konya	40	363.660	11,0
10	Kayseri	34	248.998	13,7
11	Tekirdağ	33	290.715	11,4
12	Gaziantep	31	332.297	9,3
13	Manisa	31	289.496	10,7
14	Balıkesir	28	204.295	13,7
15	Hatay	27	208.949	12,9
15 Şehir		**1.045**	**11.270.576**	**9,3**
Diğer		**588**	**5.098.497**	**11,5**
TOPLAM		**1.633**	**16.369.073**	**10,0**

***Kaynak**: SGK 2017 Tablo 3.6 (4a) ve Tablo 1.7'den yararlanılmıştır.*

Tablo-7'de iş kazası sonucu ölen işçilerin illere göre dağılımı sunulmaktadır. Nüfus ve sanayi yoğunluğu açısından bekleneceği gibi İstanbul, Ankara, İzmir ilk üç sırada bulunmaktadırlar. Tüm ölümlü iş kazalarının %20'si İstanbul'da, %7'si Ankara'da, %6'sı İzmir'de olmuştur. İllerdeki işçi sayısıyla oranlandığında ise sıralamada değişiklik olmaktadır (Grafik-2). En çok ölüm olayının olduğu 15 il içinde yüzbin işçide en yüksek ölüm hızları Mersin, Adana, Balıkesir ve Kayseri'dedir. Aynı grupta en düşük ölüm hızları ise İstanbul, Kocaeli ve Ankara'dadır.

Grafik-2: En çok ölüm olan illerde ölüm hızları, yüzbin işçide, 2017

***Kaynak**: Tablo-7'den üretilmiştir.*

Kamuoyu tarafından iş kazaları ve meslek hastalıklarına ilişkin olarak en çok dikkat çeken veri, bu raporun önceki bölümlerinde aktarılan, iş kazası ve meslek hastalıklarında ölüm sayılarını içeren tablolar olmakta ve yorumlar bu tablolar üzerinden yapılmaktadır. Ancak söz konusu istatistiklerde yapılan daha ayrıntılı bir inceleme, üstü örtülen bazı verilerin görülmesini sağlamaktadır.

Aziz Çelik (2015) 2005-2013 dönemi için yaptığı hesaplamada SGK verilerinde iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölüm sayısının 9 yılda toplam 11.047 olarak yayınlanmasına karşın aynı nedenlerle ölüm geliri bağlanan dosya sayısının 20.799 olduğunu hesaplamıştır. Benzer bir hesaplamayı biz de, 2004-2017 dönemi için gerçekleştirdik (Tablo-8).

Tablo-8: İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölümler ve Ölüm Geliri Bağlanan Dosya Sayısı; 2004-2017

Yıllar	(I) İK ve MH Sonucu Ölüm Sayısı	(II) İK ve MH Sonucu Ölüm Geliri Bağlanan Dosya Sayısı	II/I Oran
2004	843	1.505	1,79
2005	1.096	1.675	1,53
2006	1.601	1.700	1,06
2007	1.044	1.737	1,66
2008	866	1.472	1,70
2009	1.171	2.638	2,25
2010	1.454	3.040	2,09
2011	1710	2.984	1,75
2012	745	2.575	3,46
2013	1.360	1.298	0,95
2014	1.626	1.809	1,11
2015	1.252	2.758	2,20
2016	1.405	2.829	2,01
2017	1.633	3.246	1,99
Toplam	**17.806**	**31.266**	**1,76**
Ortalama	*1.370*	*2.405*	*1,83*

***Kaynak**: Sütun (1) SGK İstatistikleri. Sütun (II): SGK, 2013, Tablo 2.11; SGK, 2017, Tablo 2.9*

Tablo-8, 2004-2017 döneminde SGK'nın meslek hastalığı ve iş kazası sonucu olarak açıkladığı ölümlerin 1,83 katı kadar ölüm geliri dosyası bulunduğunu göstermektedir. Aradaki farkın işyerleri tarafından bildirilmeyen veya SGK tarafından iş kazası ve meslek hastalığı olarak kabul edilmeyen, ancak açılan davalar ve iş müfettişi tespitleriyle kesinleştiği için ölüm geliri bağlanan dosyalardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Davaların sonuçlanması bazen yıllarca sürebildiği için her bir yıldaki gerçek ölüm sayıları bu rakamlardan çıkarılamasa da uzun dönem ortalaması anlamlı bir sonuç göstermektedir.

İş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölenlerden dolayı ölüm geliri alan hak sahiplerine ilişkin verilerde açık dosya sayısının 58 bin, toplam hak sahibi sayısının 89 bin olduğu görülmektedir. Dosyaların 54 bin'i iş kazası, yaklaşık 4 bin'i ise meslek hastalığından kaynaklanmaktadır. Açık dosya sayısı, iş kazası

ve meslek hastalığından ölen ve halen en azından bir hak sahibinin olduğu, kişi sayısını göstermektedir. Yayınlanan verilerde bu dosyaların hangi yıllara ait olduğu görülememektedir. 2017 yılı içinde 3.246 dosya kapsamında 6.854 kişiye ölüm geliri bağlanmıştır.

3.7. Meslek Hastalığı Sonucu Ölümler

Meslek hastalıklarının tespit edilmemesi Türkiye'deki işçi sağlığı ve iş güvenliği sisteminin en önemli sorunlarından birisidir. Bu nedenle bu bölümde meslek hastalığı sonucu ölümler üzerinde özel olarak durulacaktır. Tablo-8'de sunulan veriler içinden meslek hastalıkları sonucunda ölüm geliri bağlanan dosya sayısını ayrıştırabildiğimiz 2013-2017 dönemine ilişkin verileri Tablo-9'da sunulmaktadır.

Tablo-9: Meslek Hastalığı Sonucu Ölen İşçiler İçin Ölüm Geliri Bağlanan Hak Sahipleri, 2013-2017

Dönem	SGK Meslek Hastalığı Ölüm Verisi	Meslek Hastalığı Ölüm Geliri - Dosya
2013	0	227
2014	0	230
2015	0	264
2016	0	314
2017	0	284
TOPLAM	**0**	**1.319**
Yıllık Ortalama	*0*	*263,8*

***Kaynak**: SGK 2013, 2014, 2015, 2016, 2017*

Son 5 yılda (2013-2017) ölüm geliri bağlanan meslek hastalığı dosyası sayısı 1.319 kişidir. Yılda ortalama 263 kişinin ailelerine meslek hastalığı nedeniyle ölüm geliri bağlanmaktadır. Meslek hastalıklarına ilişkin inceleme ve davaların yıllarca, bazen 10 yıldan fazla, sürdüğü bilinmektedir. Bu nedenle belirli bir yıl içinde bağlanan ölüm geliri sayısı önceki yıllardaki ölümlerin sayısı hakkında yaklaşık bir fikir vermektedir. Bu veriler her yıl 250'den fazla sayıda işçinin meslek hastalığı nedeniyle ölümünün SGK tarafından kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

SGK verilerinden meslek hastalığı sonucu ölenler için 2017 yılı içinde gelir bağlanan 284 dosya olduğu; "2017 yılı içinde meslek hastalığı sonucu ölenler" için, 157'si ölen kişinin eşi olmak üzere, toplam 197 kişiye hak sahibi olarak ölüm geliri bağlandığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda meslek hastalığı sonucu ölenlerden dolayı ise, 61'i ölen kişinin eşi olmak üzere, 159 hak sahibine ölüm geliri bağlanmıştır. Bu veri bize 2017 yılı içinde ölen en az 157 kişinin ölümünün iş müfettişi veya mahkeme kararıyla meslek hastalığı sonucu ölüm olarak tescil edildiği ve hak sahiplerine ölüm geliri bağlandığını, ancak SGK tarafından meslek hastalığı istatistiklerine yansıtılmadığını göstermektedir.

Tablo-10: Meslek Hastalığı Sonucu Ölenlerin Yıl İçinde Ölüm Geliri Bağlanan Dosya Sayısı, 2013-2017

Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	Toplam	% (2013-2017)
Zonguldak	168	175	159	228	167	897	68,0
Bartın	0	2	0	1	47	50	3,8
Karabük	0	0	0	0	12	12	0,9
Manisa	0	0	0	0	0	0	0,0
Ankara	37	33	74	53	4	201	15,2
İstanbul	2	11	12	7	12	44	3,3
Diğer İller	20	9	19	25	42	115	8,7
Türkiye	**227**	**230**	**264**	**314**	**284**	**1.319**	100,0

***Kaynak**: SGK 2013 … 2017 İstatistikleri*

2017 yılında meslek hastalığı sonucu ölüm nedeniyle hak sahiplerine ölüm geliri bağlanan dosya sayısı 284 olmuştur. Dosyaların 167'si Zonguldak, 47'si Bartın ve 12'si Karabük olmak üzere 226'sı (%80) Zonguldak havzasındadır. 12 dosya ise İstanbul'dandır (Tablo -10). Dönem boyunca Zonguldak'taki dosya sayısı tek başına tüm dosyaların %68'ini oluşturmaktadır. İşçi statüsündeki (5510 Md. 4-1/a kapsamı) aktif sigortalıların %0,6'sı Zonguldak'ta çalışmaktadır. Kömür ve linyit çıkartılması (NACE Kodu: 05) faaliyet grubunda çalışan 37.596 işçinin 10.865'i Manisa'da, 7.974'ü Zonguldak'ta, 2.396'sı Kütahya'da, 1.861'i Kahramanmaraş'ta, 1.665'i Bartın'da, 1.643'ü Ankara'da, 1.600'ü Tekirdağ'da kayıtlıdır. 2017 verileri itibariyle Zonguldak'takinden daha fazla sayıda maden işçisinin çalıştığı ve Soma katliamına sahne olmuş olan Manisa'da son 5 yılda hiçbir meslek hastalığından ölüm geliri bağlanmamış olması, bu şehirde meslek hastalığı tespiti sisteminin işlemediği şeklinde yorumlanabilir. En çok meslek hastalığı sonucu ölüm gelirinin bağlandığı ikinci kent, sanayi ve madenciliğin göreli olarak zayıf olduğu bilinen, Ankara'dır.

Öte yandan tespit edilerek sürekli iş göremezlik geliri veya ölüm geliri bağlanan olaylar ilgili çalışanın ve ailesinin karşı karşıya kaldığı yıkımın ekonomik bölümünü bir miktar azaltsa da, tespit ve tazmin edilmeyen meslek hastalıkları çok daha fazladır.

4. Uluslararası Karşılaştırmalar

SGK'nın yayınladığı iş kazası ve meslek hastalığı verileri genel olarak Avrupa ülkeleri, özel olarak İngiltere (Birleşik Krallık) ile karşılaştırılacaktır[3]. Karşılaştırma yapılırken amacımız İngiltere ve Almanya gibi emperyalist ülkelerdeki durumu idealize etmek değildir. Bu ülkeler birçok tehlikeli ve kirli işi yoksul ve bağımlı ülkelere kaydırmış, söz konusu ülkelerdeki birçok sağlık sorunundan sorumlu olmuşlardır. Bununla birlikte hem sistemin ihtiyacı, hem de işçi sınıfının mücadele geçmişiyle birlikte oluşmuş olan bir sağlık ve güvenlik düzeyi bulunmaktadır. Örnek verilen ülkelerdeki durum, içinde bulunduğumuz kapitalizm koşullarında bile, Türkiye gibi ülkelerdeki mevcut durumdan çok daha iyi seviyelerin yakalanmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Veri ve karşılaştırmaların bu perspektifle değerlendirilmesinde yarar olduğunu düşünüyoruz.

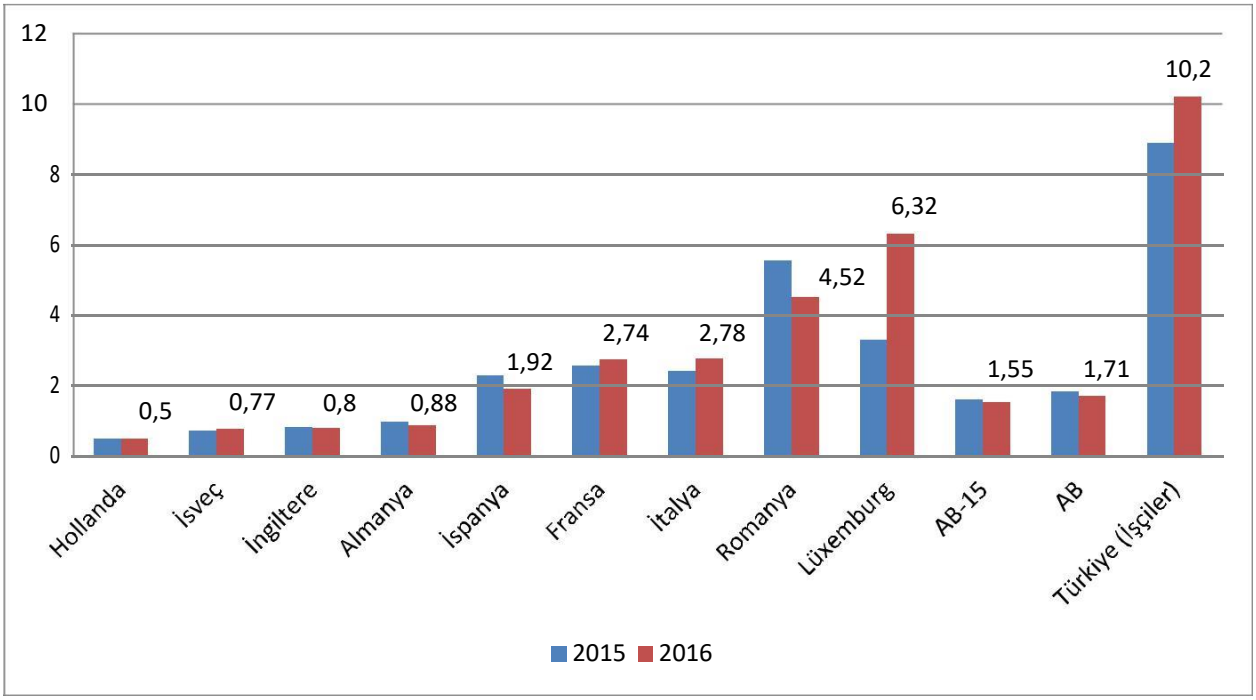
[3] *Farklı ülkelerin veri kayıt ve raporlama sistemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Ancak Eurostat gibi uluslararası istatistik kuruluşları ülke karşılaştırmalarını yaparken mümkün olduğu kadar verileri standardize etmektedirler. Bu nedenle, farklı ülke verileri karşılaştırılabilir hale gelmektedir (HSE, 2018, s. 2).*

ILO (2013, s. 4) meslek hastalıklarını "**gizli salgın**" olarak tanımlamıştır. ILO "meslek hastalıklarını" işten kaynaklanan maruziyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan hastalıklar şeklinde tanımlamaktadır. "İşe bağlı sağlık sorunları" ise çalışma şartlarının kısmen ya da tamamen neden olduğu veya kötüleştirdiği fiziksel ya da ruhsal sağlık sorunları ve hastalıklar olarak tanımlanmaktadır. ILO (2018, s. 7) her yıl 2,4 milyon kişinin işe bağlı hastalıklardan, 380 bin kişinin ise iş kazalarından öldüğünü tahmin etmektedir.

İşe bağlı sağlık sorunları ve hastalıklar çok daha geniş bir kapsamda olmasına karşın dünya genelindeki sistemler esas olarak hastalığa neden olan maruziyetin tamamen işten kaynaklandığı meslek hastalıklarını teşhis etmeye ve tanımaya dönüktür. Bu nedenle de işe bağlı sağlık sorunlarının teşhis ve tazmininde dünya genelinde yetersizlikler bulunmaktadır. Ancak meslek hastalığı tanıları dünyanın birçok ülkesinde zaman içinde artış göstermektedir. Örneğin Almanya'da 1990 yılında yüzbin kişi için meslek hastalığı insidansı 35 iken 2009 yılında 66'ya yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de ise 36,6'dan 4.8'e düşmüştür (Müezzinoğlu ve Tellioğlu, 2016, s. 2-3).

Verilere göre AB-15[4] ülkelerinde ölümcül yaralanmalar 1994-2015 döneminde azalma eğilimindedir (HSE, 2018, s. 2).

Grafik-3: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri ve Türkiye'de İş Kazası Nedeniyle Ölüm Hızı (100.000 çalışanda), 2015-2016

***Kaynak**: Avrupa ülkeleri verileri Eurostat'tan alınmıştır. Türkiye için SGK istatistiklerinden hesaplanmıştır.*

Not: Tablodaki gösterilen rakamlar 2016 yılı ölüm hızı rakamlarıdır. Rakamların karışmaması için 2015 yılı rakamlarına yer verilmemiştir.

2016 yılı itibariyle Avrupa Birliği üyelerinde 100.000 çalışan başına ölüm olayına ilişkin standardize veriler Hollanda'da 0,5, İngiltere'de 0,8 ile İtalya'daki 2,78 değerleri arasında ve AB-15 ortalaması 1,55

[4] *AB-15: Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüxemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık.*

iken Türkiye'de işçiler için 10,2 civarındadır. Veri setleri arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte aradaki fark çok büyüktür ve 6 kattan fazladır (Grafik-3).

İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından Avrupa'daki en ileri ve büyük ekonomilerden birisi olan İngiltere'de HSE verilerine göre[5] 2017/18 döneminde 144 işçi iş kazalarında hayatını kaybetmiştir. Ayrıca işle ilgili faaliyetler nedeniyle de halktan 100 kişi hayatını kaybetmiştir. İşle ilgili faaliyetler nedeniyle halktan hayatını kaybeden 100 kişiden 51'i demiryollarında, 16'sı sağlık ve sosyal çalışmalar sektöründe hayatını kaybetmiştir. Aynı dönemde 1,4 milyon işçinin yeni veya uzun süreli işle ilgili sağlık sorunları yaşadığı, 541 bin yeni vaka olduğu belirtilmektedir. Beyan edilen sağlık problemlerinin 600 bin'i (%44) stres, depresyon ve kaygıdan kaynaklı rahatsızlıklar, 500 bin'i (%35) kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları, %21'i ise diğer tip rahatsızlıklardır. 595 bin stres, depresyon ve kaygı kaynaklı rahatsızlığın %44'ü iş yükünden, %14'ü destek eksikliğinden, %13'ü şiddet, tehdit ve zorbalıktan, %8'i iş değişikliğinden, %21'i diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır. İşle ilişkili kas-iskelet sistemi bozukluklarının % 42'si üst uzuvlar ve boyunda, %40'ı sırtta, %18'i alt uzuvlarda olduğu beyan edilmiştir (HSE, 2018b).

İngiltere'de işteki maruziyetten kaynaklanan sağlık sorunları nedeniyle yılda 13.000 kişinin hayatını kaybettiği, bunun 12.000 civarındaki kısmının akciğer hastalıklarının yol açtığı ölümler olduğu tahmin edilmektedir. 2016 yılı itibariyle 12 bin ölümün 2.600 kişi'ye yakın kısmının mezotelyoma[6], yine 2.600 kadar kısmının asbest maruziyetinden kaynaklanan akciğer kanseri, %22'si (2.600 kişi) asbest dışındaki akciğer kanserleri, %32'si (3.800 kişi) kronik obstrüktiv akciğer hastalığı (KOAH), %5'i (yaklaşık 600 kişi) diğer akciğer hastalıklarından hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir[7] (HSE, 2018b).

İngiltere'de her yıl tespit edilen kanserlerin %4'ünü oluşturan 13.500 vaka ile kanserden kaynaklanan ölümlerin %5'ini oluşturan 8.000 ölümün mesleki maruziyetten kaynaklandığı hesaplanmaktadır. En büyük mesleki kanser etkeni asbesttir. Diğer önemli etkenler silika tozları, güneş radyasyonu, mineral yağlar ve vardiyalı çalışmadır (HSE, 2018c, s. 2).

İngiltere'de de tahmin edilen meslek hastalıklarıyla, Department for Work and Pensions tarafından meslek hastalıkları nedeniyle ödeme yapılan olay sayısı arasında büyük fark bulunmaktadır. Bu kurum tarafından son on yılda ortalama olarak her yıl 2.329 kişiye yeni mesleki kanser vakası nedeniyle ödeme yapılmıştır. 2017 yılında 2.025 kişiye mezotelyoma, 180 kişiye asbestle ilişkili akciğer kanseri, 10 kişiye asbest dışındaki nedenlerden kaynaklanan kanserler nedeniyle ödeme yapılmıştır (HSE, 2018c, s. 7). Her yıl yeni tespit edilen kanser vakaları nedeniyle yapılan ödemelerin tahmin edilen mesleki kanser sayısına oranı %17 civarındadır.

Türkiye'ye göre ileri bir tespit ve tazmin sistemi olan İngiltere'de de emekçi hak insiyatifleri yaşanan sağlık sorunlarının önemli bölümünün sistem tarafından görmezden gelindiğini belirtmektedir. İngiltere'de çalışanların sağlığını korumak üzere oluşturulmuş bir insiyatif olan Hazards Campaign (2018,

---

[5] HSE verileri İngiltere'deki iş kazası bildirim sistemi olan RIDDOR (Reporting of Injuries, Diseases and Dangerous Occurrences Regulations) kapsamında bildirilmiş olan olayları içermektedir. RIDDOR kara, deniz ve havayollarında olan olayları, intiharları, silahlı kuvvetlerin görevleri nedeniyle olan ölümleri, doğal nedenler olarak anılan kalp krizi gibi olayları ve yapılan işler nedeniyle ölen halktan insanları kapsamamaktadır. HSE verileri kapsadığı dönemde 1 Nisan – 31 Mart arasını kapsamaktadır.

[6] Mezotelyoma, bilinen en önemli etkeni asbest olan bir hastalıktır.

[7] Kaynakta (Health and safety at work. Summary statistics for Great Britain 2018, p. 6) verilen yüzdelerle, bu yüzdeye göre hesaplanan rakamlar arasında bir miktar fark bulunmaktadır. Bu nedenle kaynakta rakam olarak verilenler rakam şeklinde yazılmış, yüzde olarak verilen veriler ise toplam sayı olarak verilen 12 bin ile çarpılarak parantez içinde sunulmuştur.

s. 4) İngiltere'de bir yıllık dönemde en az 6 milyon kişinin (HSE'nin belirttiğinin yaklaşık 5 katı) işle ilgili nedenlerle hastalandığını, en az 1.464 kişinin (HSE'nin belirttiğinin 8 katı) iş olayları/kazaları nedeniyle, 50.000 kişinin işle ilgili hastalıklar (HSE'nin belirttiğinin 4 katı) nedeniyle hayatını kaybettiğini tahmin etmektedir. Hazards Campaign kanser hastalıkları sonucunda, en az 5.000'i asbeste bağlı kanserler olmak üzere, 18.000; kalp rahatsızlıkları sonucunda 20.000; solunum yolları hastalıkları nedeniyle 6.000; diğer işle ilgili hastalıklar (akciğer hastalıkları, nörolojik hastalıklar vb.) 6.000 ölüm olduğunu tahmin etmektedir.

Tablo-11: Türkiye'de beklenebilecek meslek hastalığı sonucu ölüm tahminleri, 2017

	ILO	ILO (%)	HSE	SGK	SGK – Ölüm Geliri Bağlanan Dosya	İSİG Meclisi
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
İş kazası sonucu ölüm	380.000	13,7	144	1.636	2.962	2.006
İşle ilgili hastalıklar sonucu ölüm	2.400.000	86,3	13.000	0	284	
Türkiye'de işle ilgili hastalıklar sonucunda beklenebilecek ölüm sayısı	--	--	--	10.332	18.700	12.000

***Kaynaklar**: ILO, 2018, S. 7; SGK 2017 İstatistikleri; İSİG Meclisi 2017 Yılı İş Cinayetleri Raporu.*

Tablo-11'de ILO verilerine göre Türkiye'de işle ilgili hastalık sonucunda beklenebilecek ölüm sayısı konusunda tahminler yer almaktadır. ILO'nun (2018) aktardığı tahminlere göre dünyada her yıl meydana gelen iş kazası sonucu ölümlerin 6,3 katı sayıda ölüm işle ilgili hastalıklar sonucunda meydana gelmektedir. Bu veriler Türkiye'ye ilişkin 3 veriyle (SGK iş kazası sonucu ölüm, SGK ölüm geliri bağlanan dosya sayısı ve İSİG Meclisi) oranlandığında işle ilgili hastalık sonucu beklenen ölüm sayısı 10 bin ile 18 bin arasında değişmektedir.

5. Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye'de işçi sağlığı ve iş güvenliği sisteminin önemli sorunları olduğu, insanların yaşamlarını sürdürmek için çalışırken sağlıklarını ve yaşamlarını kaybettiği bilinmektedir. Sosyal Haklar Derneği, işçi sağlığı ve iş güvenliğindeki uygunsuzluklardan kaynaklanan sağlık sorunlarını, yaralanmaları, engellilikleri ve, en ağır sonuç olan, iş cinayetlerini "**sosyal cinayet**" düzeninin bir parçası olarak görmektedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğindeki sorunların bir yansıması olan iş kazası ve meslek hastalıkları verilerinde önemli sorunlar bulunmaktadır. SGK verilerinde tutarsızlık ve eksikler bulunmaktadır. En başta SGK verileri ekonomik olarak aktif olanların yaklaşık olarak 1/3'ünü oluşturan kayıt dışı çalıştırılanları kapsamamaktadır. Ayrıca iş kazası ve meslek hastalıklarını kapsayan "kısa vadeli sigorta kolları" kamu çalışanlarını da dışta bırakmaktadır. Bu nedenle SGK verileri, kamu çalışanlarının hangi tür sağlık sorunları yaşadığını, ne tür kazalar geçirdiğini yansıtmamaktadır.

Öte yandan SGK verilerinde yer alan iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölümler kamuoyu tarafından bilinen sayılardan daha yüksektir. 2004-2017 döneminde SGK'nın verilerini açıkladığı 17.806 ölüm olayına karşılık aynı dönemde iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda ölen 31.266 kişinin hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmıştır.

6331 sayılı İSG Kanunu'nda sistemin kritik bir unsuru olan risk değerlendirmelerinde risklerin doğru tanımlanması ancak yeterli ve sağlıklı veriye ulaşılabildiğinde mümkündür. SGK gibi kurumlar tarafından sunulan verilerin işyerlerine, iş güvenliği uzmanlarına, işyeri hekimlerine, iş müfettişlerine,

bakanlığa ve araştırmacılara işçi sağlığı ve iş güvenliği sistemindeki sorunlu noktaları göstererek çözüm doğrultusunda adım atılmasına vesile olması beklenir. SGK verileri iş kazası ve meslek hastalıklarının gerçekleştiği faaliyet alanları, meslekler, işyeri büyüklükleri, şehirler, çalışanın işyerinde çalışma süresi, günlük çalışma süresi, kaza veya hastalığın oluş biçimi gibi birçok ayrıntıyı içermektedir. Ancak, SGK iş göremezlik ve ölüm olaylarında kesinleşen dosyalar için bile bu konudaki verileri istatistiğin ilgili bölümlerine işlemeyerek önemli bilgi eksiğine yol açmaktadır. Bu bilgi eksiği iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi için yapılması gereken çalışmalara zarar vermektedir. SGK hastalığın türü, kaza nedeni, faaliyet alanı, meslek, işyeri büyüklüğü gibi verileri sürekli iş göremezlik ve ölüm geliri bağlananları da kapsayacak şekilde düzenleyerek yayınlamalıdır. Kamu çalışanlarının işle ilgili sağlık sorunları ve geçirdikleri kazalara ilişkin olarak kamuoyunu bilgilendirmelidir.

Türkiye'de meslek hastalığı tespitleri bilinçli ve sistematik olarak gerçekleştirilmemektedir. Uluslararası veriler göz önünde tutularak bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'de yılda beklenen işle ilgili hastalık sonucu ölüm sayısı 10-18 bin arasındadır. Ancak, yılda sadece 260 civarında meslek hastalığı için hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmaktadır. İşten kaynaklanan hastalıkların tespit edilmemesi ve hastalıklara yol açanların cezasız kalmasına güvenen işverenler sağlığı bozucu faktörlere karşı önlem almamaktadır. Böylece her gün ve her gün yeni hastalıklar ile ölümlere yol açılmaktadır. Çalıştığı işten dolayı sağlığı bozulanlar ise çeşitli nedenlerle işten çıkarılmakta, yeni iş bulmakta zorlanmakta, yoksullukları artmaktadır. Daha ağır vakalarda ise işçiler işten kaynaklı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmekte, aileleri ise hastalığın nedeninin yaptığı iş olduğunu kanıtlayamadıkları için ne tazminat, ne de SGK'nın ödemesi gereken ölüm gelirini alabilmekte, yakınlarını kaybetmenin acılarına ağır yoksulluk eklenmektedir. Meslek hastalıklarının tespit edilmesi için dava açan aileler yıllarca sürecek, yıpratıcı bir mücadeleyi göze almak zorunda kalmakta ve birçoğu peşini bırakmaktadır.

İş kazaları ve meslek hastalıklarının tespit edilmemesinin sonuçlarını yaklaşık 1 yıl önce yayınladığımız "2017 İşçi/Emekçi Hak İhlalleri Raporu"nda (SHD, 2017) aşağıdaki şekilde açıklamıştık:

- **Sorumluların (patronların vb.) "kazancı"**: İşçinin meslek hastalığına yakalanmasına neden olan patronlar ve diğer sorumlu yöneticiler ceza davaları, rücu davaları ve tazminat davalarından kurtulmaktadır. Meslek hastalıklarının tespit edilmeyeceğine güvenen işyerleri bu hastalıklara neden olan çalışma şartlarını değiştirecek önlemleri almak için harcama yapmak zorunda kalmamaktadır.
- **Hükümet'in "kazancı":** SGK'nın "aktüeryal" dengeleri bozulmamakta, şartların iyileştirilmesi için -sermaye kesimleriyle ilişkilerin bozulmasına neden olabilecek- yasal ve denetlemeye dayalı yükümlülüklerden kurtulmakta, ülkedeki meslek hastalıklarının durumu gizlenebilmektedir. Meslek hastalıkları nedeniyle çalışamaz duruma gelenlere veya ölenlerin ailelerine "hak" temelli olan ödemeler yerine, daha düşük miktarlarda olan ve iktidarların inayetine bağlı olan "yardımlar" yapılarak kişiler ve aileler "bağımlı" hale getirilmektedir.
- **SGK'nın "kazancı":** SGK on binlerce insan için "iş göremezlik geliri" veya hak sahiplerine (aile ve kişinin geçimini sağladığı diğer kişiler) "gelir" bağlamaktan kurtulmaktadır.
- **Kaybedenler**: Yukarıda bahsedilen "kazançlar"a karşılık hastalık ve ölümlerin acı ve manevi yıkımı yanında maddi yükü de meslek hastalığına yakalananlar ile ailelerinin üzerinde kalmaktadır. Hasta yapan ve öldüren çalışma ortamı devam ederek her yıl binlerce yeni kişinin hastalanmasına ve ölmesine yol açmaktadır.

Toplumsal eşitsizlikler ve yoksulluk tüm sosyal cinayetleri birbirine bağlamaktadır. Soma madencileri ile Aladağ'da çocuklarının eğitimi için tarikat yurtlarına mahkum edilenler, Şirvan

madencileri ile Çorlu'daki tren faciasının mağdurları, tahtakurularına ve kötü çalışma koşullarına karşı sesini yükselten 3. Havalimanı işçileriyle krizin etkilerinin emekçilere yıkılmasına karşı mücadeleyi sürdürenler ve eşitlik, özgürlük için mücadele edenler birbirine omuz vererek sosyal cinayet düzenini yenecektir.

Öneri ve Talepler

Önümüzdeki süreçte işçi sağlığı ve iş güvenliği şartlarının iyileştirilmesi için talep ve önerilerimiz şöyledir:

- İşçi sağlığı ve iş güvenliği politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında emekçilerin örgütlü gücünü temsil eden sendikalar ile meslek örgütleri sürecin aktif katılımcısı olmalıdır. Tüm emek ve meslek örgütleri ile demokratik örgütlenmeler çalışanların sağlık ve güvenliği mücadelesini geliştirecek şekilde çalışmalarını ve birliklerini güçlendirmelidir.
- Örgütlenme hakkının önündeki engeller kaldırılmalı, emekçilerin hak aramaları kolaylaştırılmalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği ile güvenceli çalışma hakkı birbiriyle yakından ilişkili haklardır. Emekçilerin iş güvencesi kuvvetlendirilmelidir.
- Emekçilerin üzerindeki işsizlik baskısı kaldırılmalıdır. Bu doğrultuda keyfi işten çıkarmalar yasaklanmalı, işsizlik sigortasından yararlanma koşulları kolaylaştırılmalı ve işsizlere sağlanan faydalar artırılmalıdır.
- 28 Nisan tarihi "**İş Cinayetlerinde Ölenleri Anma ve Yas Günü**" olarak ilan edilmeli ve ilgili dönemde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki etkinlikler yoğunlaştırılmalıdır.
- Meslek hastalıkları ve işle ilgili hastalıkların üstünün örtülmesi politikasına son verilmelidir.
- **Meslek Hastalıklarını Tespit Et, Tedavi Et, Tazminat Öde, Sorumluları Cezalandır, Önle!**

Kaynaklar:

- Çelik, Aziz. 2015. İşçi Ölümleri Bilinenin İki Katı. Birgün (19.03.2015). Web: https://www.birgun.net/haber-detay/isci-olumleri-bilinenin-iki-kati-80120.html (Erişim Tarihi: 22.11.2018)
- ÇSGB. 2009. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi II (2009-2013).
- ÇSGB. 2012. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. Ankara.
- ÇSGB. 2018. 2018 Ocak 6356 İşçi Sendika İstatistikleri
- Engels, F. 1845. İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu Aktaran: http://haber.sol.org.tr/blog/sinifin-sagligi/sinifin-sagligi/engelsten-toplumsal-cinayet-123557
- Eurostat. 2018. Fatal Accidents at work by NACE rev.2 activity [hsw_n2_02]
- Güven, R. (2012). Dünyada ve Ülkemizde Meslek Hastalıkları. Web: www.hisam.hacettepe.edu.tr/calistaysunum/HavvaRanaGuven.pdf
- Hazards Campaign. 2018. The Whole Story. Work-related injuries, illness and deaths. August 2018 (Updated)
- HSE. 2018. European Comparisons. Summary of UK Performance
- HSE. 2018b. Health and safety at work. Summary statistics for Great Britain 2018
- HSE. 2018c. Occupational Cancer in Great Britain
- ILO. 2013. The Prevention of Occupational Diseases.
- ILO. 2018. Improving Safety and Health of Young Workers.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi. İş Cinayetleri Raporları (2011 … 2017)

- Müezzinoğlu, A. ve A. Tellioğlu. 2016. 'Türk mucizesi': Meslek hastalıkları sıfırlanıyor. Web: http://politeknik.org.tr/turk-mucizesi-meslek-hastaliklari-sifirlaniyor-dr-arif-muezzinoglu-dr-ahmet-tellioglu/ (Erişim tarihi 19.11.2018)
- SGK İstatistik Yıllıkları
- Sosyal Haklar Derneği. 2017. SHD 2017 İşçi/Emekçi Hak İhlalleri Raporu: Umutlu Bir Yıl için Mücadeleye Devam. Web: http://sosyalhaklardernegi.org/shd-2017-isci-emekci-hak-ihlalleri-raporu-umutlu-bir-yil-icin-mucadeleye-devam/
- TÜİK verileri

herkese
sosyal haklar
direitos sociais
derechos sociales
droits sociaux
soziale rechte
Социальные
права
koomduk ukuktar
sosyal haklar
droits sociaux
direitos sociais
derechos sociales
soziale rechte
Социальные
права
koomduk ukuktar
civakî
social rights
en
sociales
maf